

Key words: *group research skills, research skills, future teachers of the Ukrainian language and literature, information research skills, an educational process, the scientific and research work of the students of philology, educational practice, teaching practice.*

УДК 378.1

В. В. Кочина

Українська інженерно-педагогічна академія

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ» МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

Стаття присвячена питанням вивчення сутності та структури поняття «культура професійного спілкування». Розглянуто й визначено споріднені поняття «культура», «культура мовлення», «комунікативна культура», «культура спілкування». Проаналізовано наукові позиції авторів щодо змісту даних понять. Представлено структуру понять «культура», «культура спілкування» та «комунікативна культура» фахівців. Розглянуто сутність поняття «професійне (ділове) спілкування», «педагогічне професійне спілкування». Обґрунтовано й визначено сутність і складові поняття «культура професійного спілкування» майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі. Виділено компоненти культури професійного спілкування інженера-педагога: індивідуально-особистісний, мотиваційний, соціально-психологічний, індивідуально-комунікативний, мовний, професійний.

Ключові слова: *культура, комунікативна культура, професійне спілкування, культура професійного спілкування.*

Постановка проблеми. Потреби сучасного суспільства, його духовні й матеріальні сфери зумовили особливу актуальність проблем спілкування, окреслили принципово нові ознаки світової цивілізації, пов'язані з особливостями функціонування постіндустріальних суспільств, інформаційних технологій, процесів глобалізації. Успішне оволодіння педагогічною професією неможливо без оволодіння культурою мови та культурою спілкування. Комунікативна культура педагога заснована на мовній культурі, визначає потенціал усієї системи освіти, ступінь її впливу на розвиток особистості людини. Зміст професійної діяльності інженера-педагога висуває до нього низку специфічних вимог, які потребують розвитку професійно важливих якостей, і, передусім, комунікативних.

Аналіз актуальних досліджень. Культура професійного спілкування інтенсивно вивчається в системі психолого-педагогічних наук (О. Барабанщикова, Є. Бондаревська, Т. Вільчинська, С. Кульневич, С. Міщенко, С. Муцинов, В. Семиченко, В. Серіков, А. Щербаков). Нове ставлення до праці як творчого процесу визначає новий підхід системи освіти до майбутніх фахівців. Професіоналізм, як риса особистості, гуманістичне мислення та поведінка, універсальні культурні норми – це найбільш узагальнені вимоги до сучасного фахівця.

Мета статті – на основі накопиченого досвіду та аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити зміст поняття «культура професійного спілкування» майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

Виклад основного матеріалу. Культура професійного спілкування для майбутніх інженерів-педагогів є складовою їх професійної діяльності, та без володіння якою неможливе якісне виконання професійної діяльності. У науковій літературі зазначено, що спілкування сприяє створенню умов для розвитку мотивації тих, хто займається професійною діяльністю, надає їй творчого характеру, розвиває особистості суб'єктів спілкування, попереджує виникнення конфліктів і психологічних бар'єрів.

Інженерно-педагогічна діяльність складається одночасно з двох самостійних і тісно пов'язаних між собою компонентів: інженерного й педагогічного. Головний зміст праці для групи професій типу «людина–людина», до яких належать і інженери-педагоги транспортної галузі, полягає у взаємодії та спілкуванні зі студентами (учнями), їх батьками, колегами. Спілкування – вид взаємодії людей, що полягає в обміні інформацією, думками, досвідом, знаннями, уміннями, навичками та результатами діяльності, ставленням до людини, предметно втіленими в матеріальній і духовній культурі.

У психолого-педагогічній літературі спілкування розглядається як:

- особливий вид діяльності, який відбувається за допомогою мови або сленгу, міміки, пози, рухів тіла, жестів, зображення, символів, звукових сигналів, умовних позначень (В. Давидов, Д. Ельконін);

- найважливіше середовище духовного, суспільного й особистісного прояву людини, становить живий безперервний процес взаємодії людей, людини із собою та світом, у цьому розумінні є чинником розвитку особистості (Н. Волкова);

- комунікативна взаємодія, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності та стосунків (В. Кан-Калик, І. Кон, К. Роджерс);

- самостійна та специфічна форма активності особистості є необхідною умовою об'єднання людей для будь-якої спільної діяльності. Його мета – взаємини з іншими людьми, досягнення певного взаєморозуміння, вирішення ділової справи (А. Мудрик);

- комунікативний процес, у якому беруть участь не менше двох суб'єктів: той, хто говорить (адресант), та той, хто слухає (адресат). Спілкування не може відбутися, якщо ті, хто беруть у ньому участь, не знають мови. При спілкуванні виникає висловлення – результат інформації адресанта з приводу предмета для адресата (Ф. Хміль).

Професійне спілкування формується в умовах конкретної професійної діяльності, а тому певною мірою вбирає в себе її особливості та є важливою частиною цієї діяльності. У професійній діяльності люди намагаються досягти не лише загальних, а й особисто значущих цілей, завдяки знанням і вмінням, навичкам. Професійне спілкування є однією з універсальних реальностей людини, специфічним видом і необхідною умовою її діяльності.

Професійне спілкування – творчий, керований процес взаємообміну повідомленнями, організації взаєморозуміння, досягнення оптимальної взаємодії, взаємопізнання в різних видах діяльності учасників професійно спрямованої комунікації. У професійному спілкуванні спеціаліст стикається з безліччю непередбачених ситуацій, у яких по-новому треба розв'язувати завдання взаєморозуміння та взаємодії, вирішення яких не можна здійснити за відомим алгоритмом чи шаблоном, хоча знання загальних творчих підходів до розв'язання професійних завдань звичайно сприяють подоланню труднощів.

Специфічні риси професійного спілкування – це свідоме, цілеспрямоване управління комунікацією, наявність загальної та конкретної мети спілкування, а також наукова обґрунтованість і високий професійний рівень. Для того, щоб контакт був справді глибоким, особистість, окрім професійних знань, знань про спілкування, певних навичок і вмінь, повинна мати позитивну комунікативну установку на спілкування, причому установку не просто на встановлення контакту, а на людину як загальнолюдську цінність, тоді цей контакт стане олюдненим, і спілкування відбуватиметься на високому рівні.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема формування культури професійного спілкування розглядалася здебільшого в контексті розвитку комунікативної компетентності випускників ВНЗ. Її дослідженню присвячено праці О. Бодальова, В. Кан-Калика, О. Киричука, Я. Коломинського, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, В. Семиченко, Н. Тарасевич, Т. Яценко. Деякі дослідження стосуються розробки системного підходу до формування комунікативних умінь (В. Каплінський, Л. Савенкова), вивчення зв'язку комунікативних умінь з культурою: комунікативною (В. Полторацька), педагогічною (М. Васильєва), загальною (О. Рудницька).

Зміст професійної діяльності інженерів-педагогів транспортної галузі пред'являє до них низки специфічних вимог, які змушують їх розвивати професійно важливі якості в тому числі й мовно-комунікативні.

Порівняльний аналіз наукової літератури дає підставу вважати, що мовленнєво-комунікативна культура – це цілісне інтегральне динамічне утворення, що характеризується наявністю рис, орієнтацій учителя (вихователя), яке дозволяє педагогові розвиватися в гармонії із загальною культурою. Проте помилковою є думка, що людина високої культури одночасно володіє й професійною педагогічною культурою. Кожна з них має свої типові ознаки та структурні елементи.

Культура професійного спілкування особистості є невід'ємною складовою частиною професійно-педагогічної й культури особистості зокрема, являє собою ступінь засвоєння комунікативного досвіду у вигляді знань, умінь, навичок. Розглядаючи цю проблему, необхідно, насамперед, визначити, що таке культура професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі, виявити її структуру, умови її формування. Необхідно зазначити, що поки ще відсутнє однозначне визначення поняття

культури професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі. Огляд психолого-педагогічної літератури, яка присвячена цій проблемі, свідчить, що можна виділити декілька підходів до визначення поняття «культури професійного спілкування».

Поняття «культура» вказує на відмінність людської життєдіяльності від біологічного життя, а також на якісну своєрідність конкретних проявів цієї життєдіяльності. У сучасних дослідженнях до складу культури мовлення вчені Н. Бабич, Е. Зарецька, К. Гербачевич, Б. Головін, М. Ілляш, Л. Островська, Е. Кульчицька, В. Русанівський відносять духовність, інтелігентність, гармонійне узгодження найкращих людських якостей, моральну культуру, освіченість, сукупність професійних знань, умінь і навичок.

З поняттям «культура професійного спілкування» пов'язані поняття «норма мови», «літературні норми», «культура мовлення», «комунікативна культура» та «культура спілкування».

Мовна норма – це закріплені в практиці зразкового використання мовні варіанти, які найкраще та найповніше з числа співіснуючих виконують свою суспільну роль. С. Гончаренко в українському педагогічному словнику наводить таке визначення мовної норми. Мовна норма – це усталені правила вимови та правопису, добору слова, граматичної форми, синтаксичної конструкції (речення), закріплені в словниках і довідниках. Нормою літературної мови визнається відносно стійкий спосіб мовного вираження, який відображує внутрішні закономірності розвитку мови, соціальне прийнятий і закріплений у кращих зразках сучасної літератури. При цьому, основними ознаками норми літературної мови є відносна стійкість, загальноживаність, обов'язковість.

Літературна мова в кожного народу, підкреслює Н. Голуб, єдина та виступає найважливішим засобом спілкування людей у межах усієї нації. Українська літературна мова – це мова всього українського народу (усна й писемна), «яка підпорядковується історично складеним нормам вимови та письма, що встановлюються протягом тривалого часу народом, його передовими діячами культури, літератури, мистецтва й потім схвалюються відповідними державними органами як загальноприйнятий зразок, обов'язковий для всіх» [4].

Мова є однією з важливих ознак загальної культури та культури мовлення. Учені по-різному визначають поняття мовленнєвої культури. У педагогічній, лінгводидактичній літературі культура мовлення розглядається як система ознак і властивостей, що свідчать про комунікативну досконалість мовлення, як система знань і навичок, які забезпечують доречне та невимушене використання мови з метою спілкування. У більшості робіт правильність мовлення асоціюється та пояснюється через мовну норму: мовлення правильне, якщо воно відповідає мовній нормі, і навпаки, мовлення неправильне, якщо норма

порушена. На думку Б. Головіна, зі співвідношення мова та мовлення випливають такі якості як правильність, чистота та багатство, різноманітність, зі співвідношення мова та мовлення – логічність, точність, мова та свідомість – виразність, дієвість, образність, доречність [3].

«Культура мовлення – це упорядкована сукупність нормативних мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення, задовольняють умови й мету спілкування» [7].

Отже, під культурою мовлення розуміють його правильність, тобто відповідність нормам орфоєпії, стилістики, граматики, лексики, встановленим для літературної мови традиціям і вміння користуватися ними в різних умовах спілкування відповідно до мети та змісту мовлення. Норма – це правило, взірець, у широкому розумінні – обмеження, якому підпорядковано певний процес чи його результати.

Отже, з практичного погляду культура мовлення – це бездоганно правильне користування лексичними, граматичними, орфоєпічними, стилістичними, фразеологічними нормами літературної мови, вживання нормативних наголосів у словах. Це вміння активно застосовувати в мовленнєвій практиці мовні закономірності, «мовні ідеали», притаманні тільки цій мові.

В. Русанівський наводить основні вимоги, за якими визначаються ознаки культурного мовлення: нормативність, адекватність, естетичність, поліфункціональність [7].

Нормативність – це дотримання під час користування мовою норм, які є обов'язковими для літературної мови.

Адекватність – це точність мовлення, тобто відповідність його умовам, засобам спілкування, змісту думок, почуттям і волевиявленням мовця, це повнота самовираження.

Естетичність мовлення – це вираження естетичних уподобань мовця засобами мови, здатність викликати своїм мовленням відповідні, бажані почуття естетичного задоволення.

Поліфункціональність мовлення – це вміння мовця вдало використовувати мову відповідно до названих вище вимог у всіх сферах матеріально-виробничого й духовно-культурного повсякденного життя.

У зв'язку із завданнями нашого дослідження доцільно розглянути структуру психологічної культури спілкування людини, яку розробив О. Бодальов. До цієї структури вчений включає три елементи, а саме: розбиратись у інших людях і вірно оцінювати їх психологію, адекватно емоційно відповідати на їх поведінку та стан вибирати у ставленні до кожного з них такий спосіб звернення, який найкращим чином відповідав би індивідуальним особливостям тих з ким приходиться спілкуватися [2].

Т. Чмут підкреслює, що культура спілкування – складова частина культури людини та має два основних компетенти: моральну та психологічну культуру. Моральна культура розкривається в діях і вчинках людей відповідно до їх потреб, інтересів, ідеалів, цілей. Вона виступає як єдність моральної свідомості та відповідної поведінки. Ця культура стимулює створення системи моральних цінностей та їх ієрархію [8].

Психологічна культура в роботі Т. Чмут включає психологічні знання (норм спілкування прийнятих у даному суспільстві, психології спілкування, психології сприймання та розуміння одне одного) та вміння (розпізнати психологію співрозмовників; адекватно, емоційно реагувати на їх дії та поведінку; вибирати у ставленні до кожного такі способи й засоби спілкування, які б не розходилися з мораллю, відповідали б індивідуальним особливостям людей).

З поняттями «мовна культура», «культура мовлення», «мовленнєва культура» тісно пов'язано поняття «комунікативна культура».

Комунікація – технічний процес обміну інформацією між двома й більше індивідами (або групами). Коли ми говоримо про комунікацію, нас, передусім, цікавить те, як інформація передається. Ф. Бацевич зазначає, що «поняття комунікація може вживатись у значенні: 1) соціальна комунікація, спілкування між людьми й іншими соціальними суб'єктами; 2) зв'язок за допомогою технічних засобів; 3) певна система, за допомогою якої забезпечується сполучення між віддаленими об'єктами, наприклад: підземні комунікації, транспортні, каналізаційні комунікації тощо» [1, 68].

У діяльності педагога спілкування є основним параметром, який впливає на весь процес навчання й виховання, оскільки самі цілі, завдання навчання реалізуються в процесі взаємодії вчителя з дітьми. Так чи інакше, інші форми взаємодії забезпечують сприйняття та засвоєння матеріалу учнями. Для чого вчителю необхідно оволодіти комунікативною структурою всього освітнього процесу. Це вимагає вміння одночасно вирішувати дві проблеми: конструювати особливості власної поведінки (свою педагогічну індивідуальність), своїх стосунків із дітьми, тобто стиль спілкування, і конструювати самі виразні засоби комунікативного впливу.

При цьому педагогічне спілкування, на нашу думку, можна визначити як систему обмеженої соціально-психологічної взаємодії педагога та студентів, змістом якої є обмін інформацією, надання виховного впливу, організація взаємовідносин за допомогою комунікативних засобів. Викладач є ініціатором цього процесу, організовуючи його й керуючи ним.

Спілкування в педагогічній діяльності – це засіб вирішення навчальних завдань, соціально-психологічне забезпечення виховного впливу і спосіб організації взаємин викладача й учнів.

Професійне педагогічне спілкування – комунікативна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення

сприятливого, психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності та стосунків. Педагогічне спілкування має бути емоційно комфортним і особистісно розвиваючим. Професіоналізм спілкування викладача полягає в тому, щоб подолати природні труднощі спілкування через розходження в рівні підготовки, здатності допомагати учням набутти впевненості у спілкуванні як повноправних партнерів викладача [5].

Комунікативна культура – це сукупність культурних норм, культурологічних знань, цінностей і значень, що використовуються в процесі комунікації, у тому числі й під час спілкування. В. Кан-Калик виділяє три групи правил, складових комунікативної культури.

Перша група – це правила комунікативного етикету. Вони визначають порядок звернення, спілкування та ін. Етикетні правила не мають прямого зв'язку з ефективністю спілкування, але їх часткове або повне ігнорування відсторонює людину від участі в спілкуванні. При цьому, ознакою культури спілкування є ввічливість. Ввічливість – це звернення до людей, що враховує їхні потреби бути оціненими й захищеними; дотримання правил пристойності, чемність, поважність, тактовність, делікатність.

Друга група – правила узгодження комунікативної взаємодії. Вони задають тип спілкування: світське, ділове, ритуальне, особистісне та ін.

Третя група – це правила самоподачі (самопрезентації). Вони не визначають тип спілкування та не впливають на загальну для всіх ефективність, але визначають індивідуальний успіх окремих учасників спілкування. Правила самоподачі призначені для створення в оточуючих певного враження про себе [5].

У контексті здійсненого дослідження вважаємо за необхідне виокремити структуру комунікативної культури, запропоновані Л. Пономаренко: 1) індивідуально-особистісну, компонентами якої є індивідуальні особливості особистості (темперамент, характер, здібності, інтелектуально-пізнавальна сфера, екстравертованість/інтровертованість та ін.) та її прижиттєві надбання (ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми); 2) мотиваційно-вольову, яка охоплює потребово-мотиваційний (потреби в пізнанні й самопізнанні, в оцінці інших людей, у спілкуванні, самоствердженні, самовдосконаленні, самовираженні; мотивація досягнення успіху й уникнення невдач; спрямованість особистості на своє «Я», на комунікативний контакт, на справу) та емоційно-вольовий компоненти (самоконтроль, емоційна стійкість, емоційна культура (культура прояву емоцій), уміння уникати конфлікту або ефективно виходити з нього); 3) соціально-комунікативну, яка включає соціально-психологічний (емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої з цією роллю); 4) індивідуально-комунікативний компоненти (взаємозв'язок, взаєморозуміння; уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотній

зв'язок; мовна компетентність, культура мислення й мови, мовленнєва активність; комунікативні знання, уміння та навички) [6].

Зазначені складові структури взаємодоповнюють одна одну та впливають на якість комунікативної культури майбутнього фахівця.

Висновки. Ґрунтуючись на результатах вітчизняних і зарубіжних досліджень, ми дійшли висновку, що культура професійного спілкування – це сукупність знань, умінь, навичок, моральних і етичних норм, які забезпечують коректне та невимушене використання мови з метою спілкування; це система ознак і властивостей, що свідчать про комунікативну досконалість мовлення.

Таким чином, ми визначаємо культуру професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі як складну інтегративну якість особистості, що синтезує комунікативні, перцептивні, інтерактивні особливості спілкування фахівця, детермінується професійно ціннісними орієнтаціями й визначає ефективність професійної взаємодії.

При цьому, у структурі культури професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі виділяємо такі компоненти:

1) індивідуально-особистісний (порядність, справедливість, повага до дітей, гнучкість у стосунках, вимогливість до себе, комунікативна врівноваженість, упевненість у собі, здатність поєднувати вимогливість із наданням дітям можливостей для прояву своєї ініціативи та самостійності);

2) мотиваційний (система професійної мотивації, ціннісних орієнтацій та смислових установок у сфері педагогічного спілкування, яка визначає стиль взаємодії та типовий для інженерів-педагогів спосіб включення в міжособистісну взаємодію зі студентами; індивідуальні особливості особистості та її прижиттєві надбання (ідеали, установки, цінності), потреба в пізнанні й самопізнанні, самовдосконаленні, самовираженні; самоконтроль);

3) соціально-психологічний (здатність інженера-педагога адекватно, неупереджено й точно сприймати особистісні властивості та вчинки дітей, розуміти їхні мотиви й емоційні стани, індивідуальні та вікові особливості, швидко орієнтуватися в педагогічних ситуаціях; сприйняття себе та інших, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої з цією роллю);

4) індивідуально-комунікативний (уміння встановлювати й підтримувати контакт зі студентами зворотній зв'язок; уміння враховувати психолого-педагогічні особливості дітей як адресату спілкування, уміння визначати предмет спілкування; здібність до спілкування, встановлення доцільних з педагогічної точки зору взаємин; наявність педагогічного такту, розвиток емпатії, мовна компетентність, культура мислення й мови, мовленнєва активність);

5) мовний (правильне користування лексичними, граматичними, орфоепічними, стилістичними, фразеологічними нормами літературної

мови, дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання й побудови висловів, правильність, точність, ясність, змістовність, виразність, чистота, логічна стрункість, багатство та доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету);

б) професійний (володіння знаннями інженерно-педагогічної діяльності, володіння професійною термінологією, володіння методами та прийомами навчання; уміння обирати адекватні змісту форми проведення навчальних занять тощо).

Таким чином, теоретичний аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема формування культури професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі ще недостатньо досліджена в педагогічній теорії, а тому потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Бодалев А. А. Психология общения / А. А. Бодалев. – Москва-Воронеж : Педагогика, 1996. – 254 с.
3. Головин Б. Н. Основы культуры речи / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 320 с.
4. Голуб Н. Б. До проблеми збагачення мовлення майбутніх учителів-словесників власне українською лексикою / Н. Б. Голуб // Мова державна – мова офіційна : матеріали наук. конф. – К. : «Просвіта», 1995. – С. 179–181.
5. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : книга для учителя / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
6. Пономаренко Л. А. Особливості сформованості комунікативної культури у студентів СНУ ім. В. Даля [Електронний ресурс] / Л. А. Пономаренко. – Режим доступу : http://snu.edu.ua/university_site_manager/tiny_mce/upload-files/onti/dal/14/028.pdf.
7. Русанівський В. М. Культура української мови / В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1990. – 306 с.
8. Чмут Т. К. Етика ділового спілкування: курс лекцій / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич, І. Б. Осечинська. – К. : МАУП, 2003. – 208 с.

РЕЗЮМЕ

Кочина В. В. Содержание понятия «культура профессионального общения» будущих инженеров-педагогов транспортной отрасли.

Статья посвящена вопросам изучения сущности и структуры понятия «культура профессионального общения». Рассмотрено и дано определение близким по сути понятиям «культура», «культура речи», «коммуникативная культура», «культура общения». Проанализированы научные позиции авторов относительно содержания данных понятий. Представлена структура понятий «культура общения» и «коммуникативная культура» специалиста. Рассмотрена сущность понятия «профессиональное (деловое) общение», «педагогическое профессиональное общение». Обоснована и определена сущность и составляющие понятия «культура профессионального общения» будущих инженеров-педагогов транспортной отрасли. Выделены компоненты культуры профессионального общения инженера-педагога: индивидуально-личностный, мотивационный, социально-психологический, индивидуально-коммуникативный, речевой, профессиональный.

Ключевые слова: культура, коммунікативна культура, професійне спілкування, культура професійного спілкування.

SUMMARY

Kochina V. The meaning of the concept «culture of professional communication» of future engineers-teachers of transport industry.

The article is devoted to the study of the questions of the concept content of «culture of professional communication». The description of the concept «communication» offered by the different scientists is given. The related concepts «culture», «culture of speech», «communicative culture», «culture of communication» are considered. The scientific positions of the authors in these concepts are analyzed. The structure of the concepts «culture», «culture of communication» and «communicative culture» by different specialists have been presented. There are three groups of the rules, which determine a communicative culture (the rules of communicative etiquette, the rule of concordance of communicative cooperation and the rules of self presentations). The structure of communicative culture that consists of the individually-personal, motivational-volitional, social-communicative, individually-communicative components is considered. Each component characterizes the definite side of communicative cooperation of the specialists.

The basic requirements with the signs of the cultural broadcasting are determined. They are the following: formativeness, adequacy, aesthetic, multi-functionality. The essence of the concept «professional communication», «pedagogical professional communication» is considered. The specificity of the pedagogical communication, as the method of educational information transfer; cooperation of a teacher and student for their successful mastering; the pedagogical influence on the student's personality in the process of getting the profession is shown.

The essence and the components of the concepts «culture of professional communication» of the teacher-engineers of the transport industry are substantiated. The components of culture of professional communication of the teachers-engineers are given. They are the following: individually-personal (related to the personal qualities of a teacher), motivational (represents the formation of professional motivation, options, necessities, values of a teacher), social-psychological (characterizes the style of the teacher's cooperation with the students in the learning process), individually-communicative (connected with the present communicative capabilities, the abilities and skills of communication, openness, pursuance to the mutual understanding), language (represents the language skills, its rightness, exactness, clarity, richness of the content), professional (represents knowledge of the engineer-pedagogical activity, professional terminology, an ability to apply the methods and receptions of studies for future specialists).

Key words: culture, communicative culture, professional communication, culture of professional communication.

УДК 78:37.036–057.875

С. Г. Крамська

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито сутність процесу формування творчої активності студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва. Обґрунтовано педагогічні, психологічні, організаційні умови, що необхідні для забезпечення процесу формування